

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кафедра політичних теорій

Серія: Навчально-методичні посібники

І.М. МИЛОСЕРДНА

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ
АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ
ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ**

Навчально-методичний посібник

*Для здобувачів третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти*

Одеса
Фенікс
2021

Автори:

Милосердна І.М. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія».

Рекомендовано Навчально-методичною радою Національного університету «Одеська юридична академія»

Рецензенти:

Мілова М. І. – доктор політичних наук, професор кафедри політології Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Кадук Н. І. – кандидат політичних наук, доцент кафедри європейської інтеграції Одеського регіонального інституту державного управління при Президентові України.

Милосердна І.М.

Теоретичні та прикладні аспекти організації політичних процесів : навчально-методичний посібник для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти / І.М. Милосердна Одеса : Фенікс, 2021. **52 с.** (Сер. «Навчально-методичні посібники»).

Навчально-методичний посібник призначений для надання методичної підтримки здобувачам вищої освіти, які вивчають дисципліну «Теоретичні та прикладні аспекти організації політичних процесів».

У навчально-методичному посібнику викладено зміст навчальної дисципліни за темами лекцій та практичних занять, практичні завдання з курсу, перелік тем для самостійної роботи, питання для перевірки знань з навчальної дисципліни, перелік тем рефератів та список рекомендованої літератури.

Навчально-методичний посібник підготовлено відповідно до освітньо-наукової програми вищої освіти за спеціальністю 052 «Політологія» та рекомендовано використовувати у навчальній роботі при підготовці фахівців за третім (освітньо-науковим) рівнем вищої освіти.

© Милосердна І.М., 2021

© Оформлення ПП «Фенікс», 2021

I. ВСТУП

Навчальна дисципліна «Теоретичні та прикладні аспекти організації політичних процесів» призначена для здобувачів вищої освіти, що навчаються за третім (освітньо-науковим) рівнем вищої освіти.

Аналіз теоретичних та прикладних аспектів організації політичних процесів, а також можливостей, обмежень та перспектив використання методів моделювання та аналізу у дослідженні та організації політичних процесів. Опис та аналіз низки авторських теоретичних підходів та моделей політичного процесу, заснованих на методичному апараті параметричної загальної теорії систем.

Мета навчальної дисципліни – надати уявлення про теоретичні та практичні аспекти організацій та моделювання політичних процесів.

Успішне вивчення дисципліни «Теоретичні та прикладні аспекти організації політичних процесів» забезпечить досягнення наступних програмних результатів навчання:

- визначати та інтерпретувати сучасні теоретичні засади політичних явищ і процесів;
- узагальнити знання щодо сутності та ролі моделювання в вивченні, аналізі політичних процесів;
- виділяти та визначати зміст та роль кількісних та статичних моделей та їх застосування в політичній науці;
- визначати, оцінювати сутність різних методів аналізу, моделювання (метод аналізу ієрархій, метод аналізу динаміки систем, методи кліодинаміки та інші) для виявлення особливостей сучасних політичних процесів та їх організації;
- узагальнити знання щодо динамічної сторони політичного процесу (як внутрішньодержавних політичних процесів, так й світового політичного процесу);
- вміти самостійно визначати, оцінювати конфлікти, шляхи і форми співпраці в сфері їх вирішення з урахуванням глобалізаційних процесів;
- визначати та аналізувати особливості внутрішньодержавного та світового політичного процесу та особливості сучасної системи міжнародних відносин в умовах глобалізації та сучасного геополітичного порядку;
- аргументувати пропозиції щодо вирішення дискусійних питань у сфері політичної науки, зокрема щодо організації та вдосконалення політичних процесів різних рівнів: від місцевого до геополітичного.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 180 годин /
6 кредитів ECTS.

Підсумковою формою контролю є екзамен.

II. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Навчальна дисципліна «Теоретичні та прикладні аспекти організації політичних процесів» є однією зі складових програми підготовки фахівців за третім (освітньо-науковим) рівнем вищої освіти, за спеціальністю 052 «Політологія».

Проблема дослідження політичних процесів посідає важливе місце у структурі політичної науки та в умовах динамічних змін у політичній дійсності. Успішне вивчення курсу «Теоретичні та прикладні аспекти організації політичних процесів» передбачає освоєння здобувачами лекційного матеріалу, його закріплення та поглиблення на практичних заняттях, самостійне вивчення нормативної, навчальної та наукової літератури.

Основним видом навчальних занять є лекції, призначені для засвоєння теоретичного матеріалу.

Лекція – це аудиторне заняття з курсом або його частиною (поток), що проводять провідні викладачі – лектори (професори та доценти) навчального закладу, а також провідні вчені або спеціалісти, запрошені для читання лекцій, що містять основні положення навчальної або спеціальної дисципліни, їх теоретичні проблеми, в тому числі новітні наукові досягнення. Тематику курсу лекцій наведено у тематичному плані навчальної дисципліни.

Основними завданнями, що визначають напрямок лекційних занять, є: характеристика структури теми; розкриття змісту категоріального апарату теми; висвітлення зв'язку теорії з практикою.

Лекція є теоретичною основою практичних занять, подальшого самостійного вивчення здобувачами курсу.

Самостійну роботу здобувача над лекцією умовно поділяють на три основні етапи:

1) підготовка до лекції, що відбувається заздалегідь і передбачає ознайомлення з рекомендованою навчальною літературою за конкретною темою, що її викладатимуть на лекції;

2) сприйняття і конспектування лекції, що полягає в засвоєнні усного матеріалу і його коротких записів (конспектуванні). При конспектуванні необхідно в результаті «переробки» інформації виділити основну думку лектора і стисло її викласти. Лекція не підлягає дослівному запису, за винятком формулювань, визначень, імен, найменувань політико-правових актів та літератури, хронологічних і статистичних даних, підсумкових висновків за темою;

3) подальша робота над лекцією, що передбачає додаткове доопрацювання конспекту на основі самостійного вивчення рекомендованої нормативної, навчальної та наукової літератури.

Практичні заняття, які проводять з академічною групою, є логічним продовженням лекційного курсу. На них поглиблюють, закріплюють та деталізуються знання, отримані під час лекції і в результаті самостійної роботи.

Практичні заняття спрямовані на підвищення теоретичного рівня знань у сфері політичних процесів, більш поглиблене вивчення складних або дискусійних питань відповідної теми, на поточний контроль засвоєння знань, умінь, навичок здобувачів вищої освіти.

Практичному заняттю має передувати підготовка здобувача за завчасно визначеним планом. Для цього необхідно:

- вивчити і доповнити конспект лекції з даної теми;
- вивчити рекомендовані політико-правові акти, навчальну та наукову літературу;
- скласти конспект або тези відповіді за найбільш складними питаннями заняття;
- вміло використовувати вивчений матеріал при відповідях.

Здобувач вищої освіти на практичному занятті має продемонструвати знання теоретичного матеріалу, здатність використовувати його при вирішенні практичних завдань, уміння ясно та аргументовано висловлювати свої думки в усній та письмовій формі, оперуючи термінологією.

Під час проведення практичних занять викладач використовує такі форми: вільне обговорення питань плану заняття в академічній групі; індивідуальна співбесіда з кожним здобувачем; виконання письмових, в тому числі контрольних, робіт; заслуховування доповідей, рефератів з найбільш складних питань і їх подальше колективне обговорення в групі тощо.

Практичні заняття є також одним із видів поточного контролю за успішністю освоєння здобувачами навчального матеріалу. На кожному занятті викладач оцінює ступінь підготовки здобувача з теми. Підсумкові оцінки вносять до журналу обліку успішності.

Метою практичних занять є: навчання застосуванню теоретичних положень у практичній діяльності; вироблення навичок самостійної роботи здобувача; розвиток професійної свідомості та мислення.

Важливими формами навчальних занять є індивідуальні навчальні заняття, консультації.

Індивідуальні навчальні заняття організовують з окремими здобувачами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індиві-

дуальних творчих здібностей. До видів індивідуальних завдань з курсу «Державне регулювання міжнаціональних відносин» належать реферати, доповіді, презентації та тестові завдання.

Самостійна робота здобувача є однією з основних форм організації навчання, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових аудиторних занять час.

Мета самостійної роботи – закріплення, поглиблення й узагальнення знань, здобутих на лекційних та практичних заняттях. У процесі самостійної роботи у здобувачів формуються індивідуальні вміння та навички самостійного засвоєння навчальної та наукової літератури, нормативних джерел, використання сучасних інформаційних засобів і технологій.

Для підвищення ефективності самостійної роботи здобувача доцільно її планування. Особливість самостійної роботи полягає в необхідності самостійного, творчого пошуку та аналізу інформації. Це дає змогу розширити обсяг інформації з теми, отримати системне уявлення з конкретного питання.

До видів самостійної роботи віднесені підготовка презентації в рамках теми практичного заняття.

Результати, отримані здобувачами на практичних заняттях, враховують під час проведення підсумкового контролю з навчальної дисципліни. Формою такого контролю з навчальної дисципліни «Теоретичні та прикладні аспекти організації політичних процесів» є екзамен. Результати екзамену оцінюють за чотирибальною шкалою – «відмінно», «добре», «задовільно» та «незадовільно», з відповідним європейським аналогом.

Результати екзамену вносять до екзаменаційної відомості та залікової книжки здобувача.

Здобувача вважають допущеним до екзамену лише за умови виконання всіх видів робіт, передбачених планом навчальної дисципліни.

Екзамен проводять за білетами, які затверджує кафедра. Кожен екзаменаційний білет з навчальної дисципліни містить, як правило, три питання (або завдання) з різних тем навчальної програми.

Критерії оцінювання знань здобувачів:

Оцінка виставляється за національною чотирибальною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно». При оцінці за основу слід брати повноту і правильність виконання завдань.

1. Оцінка «5» (відмінно) ставиться в тому разі, коли відповідь здобувача правильна, повна, послідовна, логічна; здобувач впевнено володіє фактичним матеріалом з усього курсу, вміє застосовувати його щодо конкретно поставлених завдань.

2. Оцінка «4» (добре) ставиться в тому разі, коли відповідь правильна, послідовна, логічна, але здобувач допускає у викладі окремі незначні пропуски фактичного матеріалу вміє застосувати його щодо конкретно поставлених завдань.

3. Оцінка «3» (задовільно) ставиться у тому разі, коли здобувач володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відповіді, невірно формулює основні теоретичні положення та причинно-наслідкові зв'язки.

4. Оцінка «2» (незадовільно) ставиться в тому разі, коли здобувач виявляє незнання більшої частини фактичного матеріалу або здобувач відмовляється відповідати на поставлені питання.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національного шкалою	
		Екзамен	залік
90-100	A	Відмінно	зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C		
64-73	D	Задовільно	
60-63	E		
1-59	Fx	Незадовільно	не зараховано
1-34	F		

III. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Денна форма навчання

№ теми	НАЗВА ТЕМИ	Всього годин	Аудиторні заняття (в год.)		Самостійна робота (в год.)
			Лекції	Практ.	
1.	Сучасні теоретичні засади політичних явищ і процесів.	18	2	4	12
2.	Аналіз політичних процесів та особливостей їх організації в сучасних умовах	16	2	4	10
3.	Системний та когнітивний аспекти методології моделювання	18	4	4	10
4.	Кількісні та статистичні моделі та їх застосування в політичній науці	16	4	2	10
5.	Метод аналізу ієрархій (МАІ) та його застосування для моделювання та організації політичних процесів	16	2	2	12
6.	Метод аналізу динаміки систем та його застосування для організації та моделювання політичних процесів	13	2	1	10
7.	Методи кліодинаміки в організації політичних процесів	15	2	1	12
8.	Кластерний аналіз політичних процесів	16	2	2	12
9.	Моделі при прогнозуванні політичних процесів	16	2	4	10
10.	Аналіз політичних ситуацій на різних рівнях: від місцевого до геополітичного	16	4	2	10
11.	Глобалізація як основна тенденція розвитку світового політичного процесу	20	4	4	12
Всього		180	30	30	120
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ЕКЗАМЕН					

Заочна форма навчання

№ те- ми	НАЗВА ТЕМИ	Всього годин	Аудиторні заняття (в год.)		Самостійна робота (в год.)
			Лекції	Практ.	
1.	Сучасні теоретичні засади політичних явищ і процесів.	17	1	-	16
2.	Аналіз політичних процесів та особливостей їх організації в сучасних умовах	16	1	1	14
3.	Системний та когнітивний аспекти методології моделювання	18	1	1	16
4.	Кількісні та статистичні моделі та їх застосування в політичній науці	16	1	1	14
5.	Метод аналізу ієрархій (MAI) та його застосування для моделювання та організації політичних процесів	16	-	-	16
6.	Метод аналізу динаміки систем та його застосування для організації та моделювання політичних процесів	17	-	1	16
7.	Методи кліодинаміки в організації політичних процесів	16	-	-	16
8.	Кластерний аналіз політичних процесів	16	-	-	16
9.	Моделі при прогнозуванні політичних процесів	16	1	1	14
10.	Аналіз політичних ситуацій на різних рівнях: від місцевого до геополітичного	16	1	1	14
11.	Глобалізація як основна тенденція розвитку світового політичного процесу	16	-	-	16
Всього		180	6	6	168
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ЕКЗАМЕН					

IV. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Тема 1. СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНИХ ЯВИЩ І ПРОЦЕСІВ

При підготовці до даної теми необхідно вивчити та засвоїти сутність еволюції методів дослідження політичних явищ та політичного процесу, методологічні тези інституціоналізму, неоінституціоналізму, біхевіоризму, структурно-функціонального аналізу, системного та синергетичного методів аналізу політичного життя та політичного процесу.

Основним засобом створення теорій, що пояснюють політичні явища є метод. Метод – це засіб пізнання, який включає в себе два елементи: принципи, що висловлюють те чи інше розуміння політики, обумовлюють основні підходи до постановки та вирішення політичних проблем; суму прийомів, технік та процедур пізнання.

Методи пізнання та дослідження політичного процесу пройшли значну історичну еволюцію. Першими були філософсько-нормативні та теологічні засоби пізнання. В Новий час виникли формально-інституціональні та історико-порівняльні методи. З другої половини XIX сторіччя активно став використовуватися соціологічний метод. 20-60 роки XX сторіччя відзначилися домінуванням біхевіористських підходів. Друга половина XX сторіччя привела до постбіхевіорального та неоінституціонального періоду в наукових дослідженнях. Сучасною тенденцією розвитку методології наукових досліджень політичного процесу став її нелінійний характер та формування принципів доцільності використання тих методів, які є найбільш придатними для вивчення конкретного об'єкта у визначеному часі та середовищі.

Одним з найстаріших методологічних підходів вважається інституціональний. Розвиток політичних процесів приводив до необхідності формування системи методів та дослідницького інструментарію їх вивчення. Як і будь-яке досліджуване явище політичні процеси потребували певних одиниць їх аналізу та вимірювання. Більшість дослідників наприкінці XIX – на початку XX сторіччя у якості таких одиниць обирали інститути, що створюють певні правила протікання політичного процесу. Засновником теорії інституціоналізму вважається М. Оріу.

В межах сучасного інституціоналізму виділяють конституційні дослідження та неоінституціоналізм. Специфіка неоінституціоналізму полягає в акцентуванні більш самостійної ролі політичних інститутів в політичному процесі, намаганні виявити «незалежні змінні величини», що визначають політику та адміністративну поведінку.

Досліджується неформальна структура політичних інститутів, результати їх діяльності. Неоінституціоналізм виходить з того, що система законів представляє собою суспільний капітал, позитивний вплив якого змінюється з часом. Важливе місце в теорії неоінституціоналізму займає поняття «інституціональний порядок». Марч та Олсен у статті «Новий інституціоналізм: організаційні чинники політичного життя» (1984).

Провідним напрямком дослідження в політичній науці виступає також біхевіоризм, основний розквіт якого припав на 1950—1960 роки XX сторіччя. До основних теоретиків біхевіоризму відносять Б. Берельсона, Г. Лассуелла, Ч. Мерріама та ін. В біхевіоральних дослідженнях виділялося три основних напрямки: політична психологія; політична соціологія; політекономія. Усі вони прагнули поєднати урахування особистісних факторів та приділяти основну увагу не стільки впливу на індивіда зовнішніх факторів, скільки вивченню способів реалізації їм своїх цілей. До центру досліджень потрапляли скоріше не політичні інститути, а механізми здійснення влади. Предметом аналізу біхевіористів виступала політична поведінка на індивідуальному на соціально-агрегованому рівні.

Серед методів політологічного дослідження значне місце посідає структурно-функціональний аналіз, який методично був оформлений американським соціологом Т. Парсонсом. Предметом структурно-функціонального аналізу є склад і взаємодія структур соціальної системи. В цьому контексті поняття структура перш за все відноситься до нормативних типів поведінки, а «функція» пояснює, як ці типи розрізняються в якості систем.

Відповідно до структурно-функціонального підходу суспільство можна представити як сукупність елементів, а також як сукупність окремих позицій, що займають індивіди, та ролей, що відповідають цим позиціям. Головним завданням дослідника тут виступає з'ясування елементів системи, їх функцій та зв'язків. Структурно-функціональний підхід став основою для створення теорії політичних систем. Структурний функціоналізм сприяв включенню до сфери аналізу політичного процесу макропоказників та макроструктур і створенню дослідницького інструментарію, придатного для наукового кроснаціонального дослідження.

Системний підхід у науковому дослідженні був заснований у 50-60 роках XX століття. В рамках цього підходу політична система розглядається як цілісна та саморегульована. Особлива увага звертається на багатофункціональність політичної системи, її постійну взаємодію з іншими системами суспільства. Розглядаючи основні категорії

системного аналізу, Д. Істон велику увагу приділяє дослідженню динамічних характеристик політичної системи, інтерпретує політичні процеси як неперервний та взаємопов'язаний потік поведінки.

Теоретичні засади синергетики (в науковий вжиток даний неологізм ввів у 1970 Р. Хакен) як картини світу, методології і науки про процеси розвитку та самоорганізації складних систем, закладається на початку 70-х років XX століття завдяки дослідженням нобелівського лауреата І. Пригожина, а також дослідженням В. І. Арнольда, В. Волькенштейна, Ю. А. Данилова, Г. Р. Іваницького та інші. Вона носить міждисциплінарний характер, розкриває найбільш загальні, універсальні механізми освіти і руйнування різних впорядкованих структур, механізми переходу від хаосу до порядку і від порядку до хаосу, властиві природному, соціальному і політичному світу. У практичній площині політичне життя являє собою поєднання історичного досвіду і політичних новацій, що, в свою чергу, визначає широке розмаїття в реальній політиці намірів і рішень, які не вкладається в лінійну схему. Тому для циклічно-хвильової характеристики політичних процесів на рівні визначення їх внутрішніх механізмів цілком обгрунтоване застосування методологічного інструментарію синергетичного підходу. Моделювання на основі синергетики дозволяє певною мірою врахувати виявлені даною наукою феномени випадковості, складності та незворотності

Тема 2. АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ЇХ ОРГАНІЗАЦІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

При підготовці до даної теми необхідно вивчити та засвоїти сучасні підходи розуміння та інтерпретації політичного процесу, визначити та проаналізувати структуру та внутрішні компоненти політичного процесу, типологію та акторів політичних процесів, зміст розстановки та співвідношення політичних сил, поняття «політична сцена».

Політичні процеси, їх сутність та зміст, особливості та значення в житті суспільства досліджуються вченими на основі певних категорій, які визначені політичною наукою. Кожна з категорій представляє собою узагальнене відображення сутнісних властивостей політичних процесів, закономірностей їх функціонування та розвитку.

Будь-який політичний процес ілюструє динамічний характер політичного життя суспільства або його політичної дійсності. Це й фіксує його поняття, згідно з яким будь-який політичний процес полягає в зміні та розвитку складових його політичних явищ, які знаходяться між собою у відносинах взаємозв'язку та взаємообумовленості.

Поняття «зміни» виражає виникнення у політичних явищах як складових політичного процесу якихось нових характеристик, які не вносять принципових перемін в їх зміст. В свою чергу поняття «розвиток» вказує на появу в політичному процесі принципово нових властивостей, а також нових складових, які істотно змінюють його зміст та характер його впливу на політичне життя суспільства.

В сучасній політичній науці сформувалися основні підходи в дослідженні політичних процесів:

- інституційний, при якому основним є аналіз функціонування політичних інститутів;
- біхевіористський, для якого характерним є зміщення уваги на діяльність політичних суб'єктів;
- структурно-функціональний, який полягає в дослідженні функціонування всієї політичної системи суспільства, її структурних та функціональних характеристик.

Поняття «політичний процес» є базовим у науковому аналізі політичної дійсності, яка сформувалась та розвивається. В цьому аспекті постає питання щодо рушійної сили політичного процесу та перш за все про його суб'єкти, зусиллями яких він здійснюється.

Слід відрізнити поняття «суб'єкт політичного процесу» та «учасник політичного процесу». В політичні процеси, які відбуваються в державі або світі, прямо або опосередковано задіяна значна кількість людей – всі вони є учасниками цих політичних процесів. Проте їх суб'єктами вони стають в тій мірі, при якій вони діють свідомо, тобто усвідомлюють зміст та соціальну спрямованість цих політичних процесів, своє місце та роль в них.

В якості суб'єктів політичних процесів частіш за все виступають класи та діючі від їх ім'я політичні партії, нації, різні політичні еліти та окремі особи, які усвідомлюють свої політичні потреби та інтереси.

Поняття «суб'єкт політичного процесу» відіграє значну роль в дослідженні змісту політичного життя суспільства, політичних процесів, які відбуваються в ньому та його рушійні сили.

Існує багато класифікацій політичних процесів за різноманітними критеріями. Зокрема, виділяють загальні та локальні політичні процеси. Загальний політичний процес охоплює все суспільство та веде до сутнісних змін або навіть до змін стану політичної системи. Загальний політичний процес розглядається як динамічна характеристика всієї політичної системи, зміна її якісних станів. На відміну від цього, під локальним політичним процесом розуміється рівнодіюча акцій та інтеракцій соціально-політичних акторів. Локальні політичні

процеси – це різноманітні форми політичної активності суспільства, спрямовані на реалізацію певних політичних цілей, що не чіпають якісного стану політичної системи в цілому.

Політичні процеси, що протікають у різних країнах мають значні особливості, але ряд спільних критеріїв дозволяє виділяти такі їх різновиди: а) локально-регіональні та глобальні; б) внутрішньо системні та перехідні; в) сталі та кризові; г) легітимні та тіньові.

Інший тип класифікації ґрунтується на цивілізаційних та культурних відмінностях. Тут виділяють горизонтальні та вертикальні політичні процеси.

При аналізі політичного процесу дуже важливо враховувати характер взаємодії його суб'єктів. Характер взаємодії істотно залежить від масштабу політичного процесу та суб'єктів. Зокрема, характер взаємодії між політичною системою та навколишнім середовищем буде визначатися рівнем еволюційного розвитку системи та оточення, наприклад, ступенем внутрішньої диференціації. Характер взаємодії між суб'єктами, наприклад між громадянином та окремою партією, буде визначатися вже іншими параметрами: інституціональними умовами, особливостями партійного розвитку, місцем партії в політичній системі, соціально-психологічними особливостями розвитку особистості та ін. У загальному вимірі, характер взаємодії суб'єктів політичного процесу описується у термінах конфронтації, нейтралітету, компромісу, союзу, консенсусу.

Внутрішня динаміка політичного процесу визначається розстановкою та співвідношенням соціально-політичних сил. Американські вчені внутрішню динаміку політичного процесу називають «політичною сценою» (political performance). Розстановка сил визначається шкалою, що визначає політичних акторів, відносно правлячого угруповання – підтримки та протистояння. Позиція суб'єкта в цьому контексті – це положення відносно владного центру (осі). Диспозиція – відносини з іншими суб'єктами. Співвідношення сил, визначається передусім потенціалом політичних акторів.

Тема 3. СИСТЕМНИЙ ТА КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТИ МЕТОДОЛОГІЇ МОДЕЛЮВАННЯ

При розгляді даної теми необхідно вивчити та засвоїти сутність моделювання як методу наукового пізнання, прикладні аспекти методології системного аналізу Р. Флада та М. Джексона, методології «м'яких» систем П. Чекленда, зміст та особливості когнітивного аспекту методології моделювання.

В сучасній політичній науці спостерігається складність моделювання соціальних і політичних процесів, слабка формалізованість понять і факторів їх складових, але останні роки досягнуті певні успіхи в галузі створення моделей соціальної та політичної реальності.

Наявні до теперішнього часу, можна умовно розділити на три групи: моделі – концепції, засновані на виявленні та аналізі загальних історичних і політичних закономірностей. Їх представлення у вигляді когнітивних схем, що описують взаємозв'язку між різними факторами, що впливають на історичні процеси (Дж. Голдстайн, І.Валлерстайн, Л. Н. Гумільов, Н.С. Розов та ін.). Дані моделі мають високу ступенем узагальнення, але здебільшого мають не математичний, а суто логічний, концептуальний характер; приватні математичні моделі імітаційного типу. Вони націлені на опис конкретних історичних, політичних подій і явищ (Л. І. Бородин, Ю.М. Павловський, Д.Медоуз, Дж. Форрестер та ін.) Застосовність таких моделей, як правило, обмежена нешироким просторово-часовим інтервалом. Вони «прив'язані» до конкретної події та їх неможливо екстраполювати на досить протяжні періоди часу; математичні моделі, які є проміжними між двома зазначеними типами. Ці конструкції охоплюють деякий клас соціальних процесів без претензії на детальний опис особливостей кожного конкретного випадку. Їх завданням виступає виявлення базових значень, що характеризують протікання процесів розглянутого виду.

Моделювання соціально-політичних процесів як предметна галузь наукового знання стала формуватися відносно недавно. З середини 70-х рр. ХХ ст. стали з'являтися роботи вітчизняних та американських математиків з моделювання суспільних процесів: Т.Л. Сааті, Л. Блумфільд, В.М. Глушкова, Т.М. Блауберга, Е.Г. Юдіна та ін.

Моделювання соціально-політичних процесів необхідне для вирішення двох типів завдань. По-перше, для прогнозування зміни стану об'єкта дослідження, тобто соціальної системи або процесу в перспективі. По-друге, для виявлення взаємозалежностей і взаємозв'язків всередині об'єкта дослідження.

Моделювання - одна з основних категорій теорії пізнання: на ідеї моделювання по суті базується будь-який метод наукового дослідження - як теоретичний (при якому застосовуються різного роду знакові та абстрактні моделі), так і експериментальний, що використовує предметні моделі. Моделлю називають образ об'єкта або структури, пояснення або опис системи, процесу або ряду пов'язаних між собою подій.

Моделювання в політиці являє собою опис політичних процесів за допомогою обмеженого числа значущих факторів. Скорочення чис-

ла факторів проводиться за рахунок абстрагування від тих з них, чиїм впливом на процес можна з будь-яких підстав знехтувати.

О.Ф. Шабров пропонує такі можливості моделювання: аналіз структури політичних орієнтацій; аналіз і класифікація соціально-політичних структур, прогнозування політичної активності населення; моделювання соціально-політичної обстановки в регіоні.

Методологічні підходи, що використовуються при застосуванні системного аналізу досить детально викладені в роботах дослідників, в т.ч. й Р. Фладом та М.Джексоном, які запропонували повну класифікацію прикладних методологій системного аналізу. Вони виокремлюють прості системи (мають невелику кількість елементів, але вони добре організовані та керовані, майже не залежать від навколишнього середовища, детерміновані і мало змінюються в часі) та складні системи (складаються з великої кількості елементів, між якими є численні взаємозв'язки, вони еволюціонують, тобто з часом можуть зазнавати тяжких змін).

Методологія «м'яких систем» П. Чекленда включала три принципи: по-перше, зустрічаючись з «м'якими» проблемами, вирішення яких визначається можливістю збалансувати інтереси різних людей, системна методологія повинна намалювати найбільш повну картину проблеми, діючих сил та інтересів, а не представляти її відразу в термінах системних формалізмів; по-друге, доцільно проаналізувати ряд систем, релевантних завданні поліпшення даної проблемної ситуації, кожна з яких відображає приватну точку зору на проблему. Таким чином, використання м'якого системного підходу призводить до створення ряду моделей для зіставлення їх з реальним світом, а не однієї, як в жорстких методологіях; по-третє, якщо моделі жорстких підходів є кресленням для розробки майбутнього стану системи, «м'які» концептуальні моделі є основою для дискусій щодо впровадження змін. Жорсткі методології ведуть до розробки систем, тоді як м'які - до узгоджених змін.

Р. Аксельрод, М. Бонем, Д. Херадсвейт, М. Шапіро та ін. дослідники, розробляючи метод когнітивного картування, виходили з того, що необхідно витягувати з політичних текстів мінімальну кількість інформації, яка, тим не менш, зберігала б своє політичне значення. В якості такої інформації ними була визнана інформація про каузальні зв'язки між подіями і концептами. У результаті текст перетворювався на когнітивну карту, вивчення структури якої дозволяло дослідникам зробити деякі висновки про характер уявлень про політичний процес.

Когнітивна карта являє собою графічну репрезентацію, де представлені політичні альтернативи, різноманітні причини і слідства, цілі.

Тема 4. КІЛЬКІСНІ ТА СТАТИСТИЧНІ МОДЕЛІ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

При підготовці до даної теми необхідно вивчити та засвоїти сутність кількісного аналізу в політичній динаміці, статистичні моделі: поняття та застосування їх в політичній науці, статистичні показники: види та зміст, індексний метод в політологічних дослідженнях політичних процесів.

Кількісні дослідження передбачають проведення різних опитувань, що ґрунтуються на використанні структурованих питань закритого, відкритого і напівзакритого типи, на які відповідає багато респондентів. Головним завданням таких досліджень є отримання кількісної оцінки стану суспільства, політичного процесу або реакції респондентів на якусь подію.

Метод моделювання, безумовно, є найбільш підходящим для дослідження мережових процесів різної природи, в тому числі й політичної, оскільки дозволяє не тільки отримати статичну «соціометрію» мережових взаємодій, але побачити їх у динаміці, зробити прогноз на основі аналізу тенденцій розвитку. Статистичні моделі поєднують методи якісного аналізу та кількісні методи верифікації гіпотез і результатів застосування різних концептів у політичній практиці, вони дозволяють відтворити спільну картину взаємозв'язків і взаємовпливу державних інститутів і мережових структур, незалежно від типу політичної системи та соціальної організації суспільства. Термін «статистика» запровадив у 1749 р. Г. Ахенваль у праці «Статистика», присвяченій опису політичного устрою держав Європи.

Сьогодні термін «статистика» вживається в трьох значення: 1) статистика - галузь практичної діяльності, метою якою є збирання, обробка та аналіз даних про різноманітних явищах суспільного життя; отримана в результаті статистичного дослідження інформація дозволяє вирішувати завдання виявлення реально існуючих закономірностей, властивих описуваним процесам і явищам; 2) статистика - це дані, що служать кількісною характеристикою суспільних явищ або територіального чвару поділу показника; 3) статистика - це наука.

В сучасних умовах між статистикою та політичною наукою існує глибокий зв'язок, зумовлений тим, що без статистичних даних неможливе ефективне управління державою, таким чином політична наука у своїх дослідженнях активно використовує методи статистики.

Статистичний показник – кількісно виражена певна властивість або якість сукупності. Будь-який статистичний показник може бути отриманий шляхом підсумовування конкретних видів ознак та їх функцій і шляхом дій, що виробляються з цими сумами. За структурою

можна виділити три групи статистичних показників: абсолютні величини; відносні величини; середні величини. Статистична сукупність складається з безлічі одиниць, мають певні ознаки. Ознаки змінюються, варіюють під впливом безлічі факторів. Виникаючі внаслідок цієї відмінності у значеннях досліджуваної ознаки у готельних одиниць сукупності називаються варіацією ознаки. Причиною варіації є різні умови існування та розвитку кожної одиниці сукупності.

Індексний метод - зведення кількісних оцінок у статистичні показники (індекси). Індекс являє собою відносну величину, що показує в скільки разів рівень явища відрізняється від того ж явища в інших умовах. За ступенем охоплення елементів сукупності, що вивчається, виділяють індекси індивідуальні і зведені.

Суттєвим моментом у статистичних дослідженнях є виявлення залежності між змінними, що характеризують різні властивості об'єктів, тобто застосування кореляційного аналізу.

Тема 5. МЕТОД АНАЛІЗУ ІЄРАРХІЙ (MAI) ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

При підготовці до даної теми необхідно вивчити та засвоїти сутність методу аналізу ієрархій, пріоритети в побудові ієрархії, особливості застосування методу аналізу ієрархій для організації політичних процесів.

Метод аналізу ієрархій (MAI) являє собою загальну методологію для вирішення широкого і різноманітного кола проблем, пов'язаних з прийняттям управлінських рішень.

Метод полягає в декомпозиції проблеми на все більш прості складові та подальшій обробці (в т.ч. шляхом чисельного вираження) суджень особи, яка приймає рішення, щодо парних порівнянням. У результаті може бути виявлена відносна ступінь (інтенсивність) взаємодії елементів в ієрархії. Метод аналізу ієрархії включає процедури синтезу множинних суджень, отримання пріоритетності критеріїв і знаходження альтернативних рішень.

Принципи побудови матриць порівняльних оцінок і математична обґрунтування MAI дається в роботі Т.Сааті і К. Кернса «Аналітичне планування: організація систем».

Сутність методу аналізу ієрархій полягає в наступному: проблема, яку розглядають, - у вигляді ієрархії, що складається зі специфічних елементів, що мають певне тлумачення. До зазначених елементів належать: фокус ієрархії, актори, цілі, політики, результати. Під фокусом ієрархії розуміється досліджувана проблема. Акторами нази-

ваються діючі сили, які з різним ступенем впливають на результат. Ступінь впливу акторів на результат визначається, як правило, їх політичним, економічним, військовим, правовим, соціальним становищем у суспільстві. Цілі - бажані межі або величини, яких сподіваються досягти актори. Під політиками розуміються санкціоновані засоби, які використовують актори для досягнення своїх цілей. Результати (скрипти) – це потенційні стани системи, які отримані після застосування політик.

Під час роботи даного методу елементам кожного рівня приписуються деякі кількісні характеристики (ваги) їх важливості з точки зору кожного елемента попереднього рівня. На основі цих терезів будуються узагальнені ваги елементів нижнього рівня (сценаріїв). Ваги сценаріїв означають ймовірність настання сценаріїв з точки зору розстановки сил і пріоритетів, що описуються верхніми рівнями.

Кількість елементів кожного рівня відносно елементів попереднього рівня оцінюються за допомогою формалізованих процедур експертного оцінювання, в основі яких лежать матриці парних порівнянь, що заповнюються в шкалі Т.Сааті.

Методика політичного моделювання, розроблена Т. Сааті, може використовуватися в ході, наприклад, політичних переговорів. У цьому випадку моделювання передбачає наступні етапи. Процедура починається з дослідження поточної політики з питання переговорів з урахуванням позиції опонентів. Потім формулюється власна позиція і проводиться оцінка можливих результатів. Далі здійснюється вибір вихідного стратегії та зіставлення позицій учасників переговорів. Саме на такій основі, на думку Т. Сааті, і повинні укладатися угоди. Чим більші багато можливих рішень, тим більше максимальне значення виграшу всіх учасників переговорів.

Отже, метод аналізу ієрархій надає можливість розглядати цілий віяло політичних сценаріїв у контексті аналізу та прогнозування динаміки багатофакторних політичних ситуацій.

Тема 6. МЕТОД АНАЛІЗУ ДИНАМІКИ СИСТЕМ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

При підготовці до даної теми необхідно вивчити та засвоїти, сутність, принципи та аксіоми аналізу динамічної системи, сутність формальні моделі соціально-політичних процесів, іконографічне моделювання.

Аналіз системної динаміки представляє собою одночасно теорію системних структур і технологію проектування управління в різ-

них областях людині додаткової діяльності. Терміном «системна динаміка» налаштовується експериментальний варіант системного аналізу, до якого надає можливість вивчення поведінки складних систем і модифікації або зміни їх характеристик відповідно до поставлених управлінськими цілями. Це також спосіб обґрунтування та оцінки результатів застосування аналітичних моделей і висновків досліджень конкретних випадків.

Аналіз системної динаміки включає дві основні концепції: 1) так званого зворотного зв'язку динамічних взаємодій, що забезпечує загальні напрямки для опису системних структур, і 2) комп'ютерної ними упередження, яка надає засоби опису поведінки систем, що є результатом специфічних системних процесів.

Даний підхід і засновані на ньому методи беруть початок в теорії системної динаміки відомого американсько-американського вченого Дж. Форрестера, яка виходить з того, що дослідження динамічних взаємодій розкриває складність та специфічні поведінкові характеристики системних структур. На думку самого Дж. Форрестера, проблема полягає в тому, що людське мислення погано прилаштувалося для інтерпретації поведінки соціальних систем, оскільки вони належать до класу явищ, який можна назвати «багатоконтурними нелінійними системами зі зворотним зв'язком».

Виокремлюють неформальну (концептуальну) та формальну (математичну) моделі.

Формальне (математичне) моделювання дає змогу проводити експерименти (числові) у випадках, коли звичайні експерименти дуже затратні. Перспективним та логічним є застосування формального моделювання для вивчення електоральних процесів, системних досліджень взаємозв'язків економічної та політичної сфер, прийняття політичних рішень та ін.

Математична модель – абстракція у вигляді математичних виразів (алгебраїчних рівнянь, нерівностей, логічних виразів, алгоритмів). Об'єктами формального моделювання у політичних процесах виступають рішення, які приймають окремі особи, офіційні організації, передавання інформації між людьми, вплив її на прийняття рішень.

Іконографічні моделі - це графічне відображення таких якісних властивостей, за якими можна визначити кількісні характеристики системи, або графічне відображення функціональних співвідношень між параметрами і змінними. Іконографічні моделі реальних систем являють собою малюнки, схеми, графіки тощо, пояснюючі пристрої, принцип дії або наочність тих чи інших параметрів систем тощо.

Тема 7. МЕТОДИ КЛЮДИНАМІКИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

При підготовці до даної теми необхідно вивчити та засвоїти сутність методу кліодинаміки та кліометрії та його особливості для досліджень політичних явищ, визначати етапи кліометричного дослідження та визначати перспективи методу кліодинаміки в аналізі та моделюванні політичних процесів.

Кліодинаміка – міждисциплінарний напрямок, що виник на рубежі 1990 -2000-х рр. і орієнтоване на розробку та апробацію математичних моделей історико-соціальних процесів (термін запропонований у 2003 р. П.Турчиним).

Основним завданням кліодинаміки є виявлення та дослідження історичних закономірностей на основі аналізу довготривалих соціальних процесів, зокрема шляхом побудови математичних моделей "вікових" соціально-демографічних циклів і глобальних процесів розвитку Світ-Системи. У рамках кліодинаміки можна виділити такі тренди у створенні моделей історичних і політичних процесів:- зростання уваги до створення великих баз даних: розроблено масштабний ресурс Seshat: Global History Databank для побудови моделей глобального розвитку; моделювання світової та державної динаміки в різні історичні періоди великої тривалості; моделювання процесів дестабілізації в глобальному і національному вимірах; моделювання революційних процесів.

Кліометрика - один з ключових напрямків досліджень з економічної історії, що виникло в США на початку 1960-х рр. і заснований на активному використанні економічної теорії і кількісних (математико-статистичних) методів і моделей.

Кліометрика орієнтується на дослідження причинно-наслідкових зв'язків, тоді як більш традиційні напрямки економічної історії більшою мірою орієнтуються на опис економічних процесів і подій минулих епох. Кліометричне дослідження включає кілька етапів: 1) постановка змістовного завдання з галузі економічної історії (часто вона формулюється у вигляді змістової гіпотези); 2) введення в розгляд певної тези економічної теорії, пов'язаної з постановкою завдання, її формалізація; 3) пошук адекватних історичних джерел, що містять відомості (як правило, статистичні) про вивчений процес, детальне обговорення надійності, репрезентативності, повноти зібраних даних; 4) обробка даних, статистична перевірка гіпотез (и) за допомогою економічних методів або моделей; 5) змістова інтерпретація отриманих результатів.

У рамках кліометрики можна виділити такі тренди: - формування ряду масштабних ресурсів з різних аспектів економічної історії (як відзначають розробники ресурсів, мова не йде про Big Data в точному сенсі цього поняття, але про великі масиви даних); розширення проблемного поля кліометричних досліджень, більш активне введення в структуру моделей соціокультурних факторів; диверсифікація моделей регресійного типу (введення дихотомічних змінних, використання логіт-аналізу та ін.); використання більш складних статистичних тестів для верифікації гіпотез.

У кліометриці застосовують зазвичай статистичні моделі (різні варіанти регресійного аналізу), а в кліодинаміці - імітаційні та аналітичні.

Тема 8. КЛАСТЕРНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

При підготовці до даної теми необхідно вивчити та засвоїти сутність та зміст кластерного підходу, визначати алгоритм дій та підходи створення кластерного аналізу політичного простору та політичних процесів, аналізувати переваги та недоліки кластерного аналізу.

Вперше термін «кластерний аналіз» запропонований К. Тріоном в 1939 р. (cluster (англ.) - згусток, пучок, група елементів, які характеризуються загальною властивістю). Основна мета аналізу - виділити в початкових багатовимірних даних такі однорідні підмножини, щоб об'єкти всередині груп були схожі, а об'єкти різних груп - різні. Під «подібністю» розуміється близькість об'єктів у багатовимірному просторі, і тоді завдання зводиться до виділення в цьому просторі природних скупчень об'єктів, які і вважаються однорідними групами, тобто кластерами. Поширена популярність кластерного аналізу полягає в тому, що він дозволяє здійснювати угруповання об'єктів не за одним параметром, а за цілим комплексом ознак. Крім того, кластерний аналіз на відміну від більшості економіко-математичних методів не накладає жодних обмежень на характеристики об'єктів, і дозволяє розглядати безліч початкових даних практично довільної природи.

Зазвичай методи кластер-аналізу розбивають на два типи: ті, що шукають розбиття, і ті, що шукають ієрархії вкладених кластерів, однак це занадто груба класифікація, яка не може дати повного уявлення про багатство методів, накопичених до теперішнього часу.

Можна систематизувати методи кластер-аналізу в розрізі чотирьох компонентів, однозначно визначених для будь-якого методу кластер-аналізу: тип даних; вид шуканої кластерної структури; критерій оцінки кластерою структури; метод побудови кластерної структури, з

тим, щоб звернути увагу на методи, найбільш перспективні з тієї чи іншої точки зору.

Критерії кластер-аналізу. Основна проблема кластерних критеріїв - відсутність чіткого обґрунтування, за винятком випадків, коли мова йде про суто технічні завдання типу модуляризації великих схем. Ці критерії поки не вдається математично пов'язати з головною метою кластераналізу - поліпшенням розуміння структури даних, а через них - вивчення явища або процесу, яка поки не може бути уточнена до математично ясної постановки. Тому так важливі дослідження щодо валідації критеріїв - або через аналіз різних конкретних даних, або через встановлення зв'язків з іншими методами і підходами. Останнім часом у кластер-аналізі використовуються тільки оптимізаційні критерії, хоча спочатку розвивалися методи, засновані на математичних визначеннях поняття "кластер", а також суто евристичні методи, в яких кожен крок побудови кластерів відповідав інтуїтивному уявленню про них. Оптимізаційні критерії кластер-аналізу можуть бути розділені на три типи: (а) евристичні; у таких критеріях формалізується інтуїтивна ідея, що об'єкти всередині кластерів повинні бути близькі один до одного, а в різних кластерах - далекі один від одного; (б) апроксимаційні; такі критерії засновані на поданні шуканої кластерної структури математичними об'єктами того ж типу, що і дані, зазвичай у вигляді матриць, так що в якості критерію виступає ступінь близькості між матрицею вихідних даних і матрицею формованої кластер-структури; (в) статистичного оцінювання; зазвичай це критерій максимального правдоподібності будь-якої статистичної моделі, такої, як суміш розподілів.

Алгоритм кластерного аналізу складається з наступних етапів: 1) формування проблеми; 2) вибір міри відстані; 3) вибір методу кластеризації; 4) прийняття рішення про кількість кластерів; 5) інтерпретація та профілювання кластерів; 6) оцінка достовірності кластеризації.

Також існують три загальні підходи до створення кластерів: 1) ієрархічне об'єднання в кластери; 2) неієрархічне об'єднання в кластери; 3) два кроки або об'єднане об'єднання в кластери.

Тема 9. МОДЕЛІ ПРИ ПРОГНОЗУВАННІ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

При підготовці до даної теми необхідно вивчити та засвоїти сутність методів прогнозування та генерування ідей, метод аналогії в прогнозуванні політичних процесів.

Прогнозування в політиці є однією з основних складових дослідницького процесу. Правильний вибір методів прогнозу, оцінки досто-

вірності та інтерпретації результатів прогнозу потребує знання основних положень методології прогнозування, можливостей і характерних особливостей методів і способів прогнозування. У сучасному розумінні згідно Г.Тейлу прогноз «це деяке судження щодо невідомих, особливо майбутніх подій». Сутність прогнозування полягає в обробці дослідником наявної в його розпорядженні інформації про стан об'єкта, що вивчається, в попередній і справжній моменти і формування з певним ступенем достовірності системи знань про майбутній стан або поведінку об'єкта. Прогнозування дозволяє розкрити стійкі тенденції або виявити суттєві зміни в політичних, соціально-економічних процесах, оцінити їх ймовірність для майбутнього планового періоду, виявити можливі альтернативні варіанти, накопичити науковий та емпіричний матеріал для обґрунтованого вибору тієї чи іншої концепції розвитку або управлінського рішення.

Результатом прогнозування є прогноз на науково-обґрунтоване судження про можливі стани об'єкта в майбутньому, про альтернативні шляхи і терміни їх здійснення. Прогнозування різноманітне і багатогранне, внаслідок чого необхідно визначити критерії, що дозволяють впорядкувати безліч прогнозів. В якості таких критеріїв зазвичай виступають цілі і завдання прогнозування, період прогнозування, об'єкти прогнозування, характер досліджуваних процесів і явищ, методи прогнозування. Залежно від цілей і завдань прогнозів виділяють пошуковий та нормативно-цільовий прогнози. Залежно від періоду прогнозування виділяють оперативні, короткострокові, довгострокові, середньострокові, далекотермінові прогнози.

Однією з важливих класифікаційних ознак є ступінь формалізації, яка досить повно охоплює прогностичні методи. За ступенем формалізації методи політичного прогнозування можна розділити на експертні та формалізовані. Експертні (інтуїтивні) методи прогнозування використовуються в тих випадках, коли неможливо врахувати вплив багатьох факторів через значну складність об'єкта прогнозування. У цьому випадку використовуються оцінки експертів. При цьому розрізняють індивідуальні та колективні експертні оцінки.

До складу індивідуальних експертних оцінок входять: метод «інтерв'ю», при якому здійснюється безпосередній контакт експерта з фахівцем за схемою «питання-відповідь»; аналітичний метод, при якому здійснюється логічний аналіз будь-якої прогнозованої ситуації, складаються аналітичні доповідні записки; метод написання сценарію, заснованого на визначенні логіки процесу або явища в часі за різних умов. Методи колективних експертних оцінок включають в себе метод «комісій», «колективної генерації ідей» («мозкова атака»), метод

«Дельфі», матричний метод.

Метод аналогії, коли події або явища міжнародного життя, що відбуваються в даний момент або безпосередньо майбутні, зіставляються з подіями або низкою подій у минулому. Звичайно, кожна нова подія не може повторити минуле у всіх деталях, але схожість окремих явищ і обставин може допомогти досліднику. Зіставляються фактори, що призвели до виникнення ситуації, поведінка акторів, їх індивідуальні особливості, внутрішня та міжнародна обстановка, супутня події, реакція на неї та наслідки, які з'явилися їх якості для країни та ін.

Тема 10. АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ СИТУАЦІЙ НА РІЗНИХ РІВНЯХ: ВІД МІСЦЕВОГО ДО ГЕОПОЛІТИЧНОГО

При підготовці до даної теми необхідно вивчити та засвоїти сутність політичної ситуації, об'єктивних та суб'єктивних факторів розвитку політичних ситуацій на різних рівнях, сутність та особливості політичного розвитку.

Пріоритет у введенні в науковий обіг цього поняття за західними вченими, такими як В.Дан, Л. Палал. Вони розглядають політичну ситуацію як об'єкт ситуаційного аналізу в рамках політологічного дослідження. Так В.Дан, розмірковуючи про необхідність поділу політологічного дослідження на теоретичне і прикладне, визначає політичну ситуацію як функціонування політичних інститутів з різним ступенем залучення в політичний процес. Велику увагу він приділяє розмежуванню прикладного і теоретичного аспектів політологічного дослідження політичної ситуації. К. Симонов визначає і саме поняття «політична ситуація» як стан політичної системи і комплекс взаємодії між її суб'єктами в певний період часу.

Д. Красильников політичну ситуацію розглядає через призму поняття «політична система». Політична ситуація визначається ним як дискретний фрагмент політичного процесу, обмежений просторово-часовими рамками. Вона відображає стан політичної системи в певний період і являє собою не просто «моментальне фото», що схоплює мить, а політичний процес в рамках певного стану системи.

Таким чином, політична ситуація, як сукупність подій в результаті функціонування політичної системи являє собою відносно автономний, самостійний етап, що володіє індивідуальними характеристиками, які обумовлені взаємодією між її елементами в певних просторово-часових рамках.

Політична ситуація - результат функціонування політичної системи в певних просторово-часових кордонах, а значить її неможливо аналізувати поза контекстом таких категорій, як політичне життя між-

державного і внутрішньодержавного характеру, без визначення основних комплексів різномірних факторів і механізмів, що впливають на її функціонування. Структуру політичної ситуації можна уявити як її внутрішню "організацію", "форму", яка обумовлює взаємозв'язки, взаємодію елементів, що утворюють політичну ситуацію. Без усталених зв'язків, взаємодії елементів, тобто без структури немає політичної ситуації. Будучи найбільш стійкою характеристикою політичної ситуації, структура стабілізує постійні зміни її елементів, утримує їх у певних рамках. Наявність структури - умова накопичення можливих змін всередині політичної ситуації, що є необхідною передумовою подальшого її розвитку.

Таким чином, структуру політичної ситуації слід розглядати як внутрішню її організацію. Структура політичної ситуації - це сукупність суспільних відносин її елементів. Це не тільки ставлення людей один до одного в процесі функціонування політичної системи, а й ставлення різних сфер суспільного життя: політичної та економічної, політичної і правової, ідеологічної та економічної. Зрештою структура політичної ситуації проявляється в діяльності людей. З дій людей складаються всі політичні ситуації, а особливі або індивідуальні її якості обумовлюються специфікою структури, що в свою чергу обумовлено природою утворюючих її елементів і зв'язків між ними.

У процесі функціонування політичної ситуації всі сторони-учасниці прагнуть до досягнення власних цілей, спрямованих або на усунення або хоча б мінімізацію загрози власним потребам та інтересам, або на отримання в результаті політичної ситуації вигоди для себе. В результаті такої взаємодії кожна зі сторін-учасниць політичної ситуації прагне до здійснення впливу на неї у своїх власних інтересах (політичних, економічних, дипломатичних, соціальних, моральних тощо) Тому дослідження організації і каналів впливу на політичну ситуацію слід розглядати як розробку і реалізацію комплексних заходів впливу. Суттєвою особливістю цих заходів має бути чітка орієнтованість на мету, на кінцевий результат, з урахуванням і ресурсного забезпечення. Недооцінка цілей, втрата головної мети організації та здійснення впливу на політичну ситуацію, можуть призвести до того, що самі цілі будуть визначатися не уповноваженою на те особою або органом, що приймає рішення, а особою або структурою (політологом або аналітичною групою), покликаними забезпечувати прийняття рішення, вибір мети.

Політичний розвиток - це спрямований, незворотний та закономірний перехід політичного організму від одного свого якісного стану до іншого, а в підсумку до іншого політичного організму. Політичний

розвиток є особливий вид руху, який необхідно відрізнити від інших «динамічних характеристик» політики і, зокрема, від політичного процесу. Однак між цими явищами існує певний зв'язок. Вона полягає в тому, що політичний процес (хід політичного впливу) обумовлений функціонуванням сформованого політичного організму, що створює своєю життєдіяльністю передумови для цього процесу. Кажучи інакше, політичний вплив опосередковується політичним життям, яке в свою чергу є наслідком і в той же час особливим способом політичного розвитку.

Поділ політичного розвитку на особливі етапи і способи означає його структурування. У сучасній політології структурування політичного розвитку як процесу знайшло своє відображення у виявленні в ньому різних хвиль і циклів, а також у розробці особливої моделі «фазової диференціації». Основні етапи: виникнення та формування політичного організму; функціонування вже сформованого політичного організму і відповідно здійснення політичного життя; руйнування політичного організму. В структурі політичного розвитку як процесу виділяються три етапи, яким відповідають три способи цього розвитку, а саме: вихідний, основний (еволюційний) і перехідний (революційний). Кожен з цих етапів і способів розвитку є цілком закономірним, певним чином спрямованим і незворотним. Звідси випливає, що на кожному етапі політичного розвитку діють свої закони, які укладені у відповідному способі політичного розвитку і розкривають собою його зміст.

ТЕМА 11. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

При підготовці до даної теми необхідно вивчити та засвоїти сутність світового політичного процесу, феномен глобалізації, його основні концепції та теоретико-методологічні підходи, антиглобалізму як суспільного та політичного руху.

Світовий політичний процес – це усе різноманіття дій, яке здійснюється державами на міжнародній арені, сукупність стосунків та взаємодій, які складаються між ними. Сучасний світовий політичний процес відрізняється наступними особливостями: зміна положення держав в геополітичному просторі здійснюється в основному в мирних формах; світовий політичний процес розвивається суперечливо; незважаючи на державно-територіальний принцип організації сучасного світу намітилася тенденція до його глобалізації, тобто відбувається поступове перетворення геополітичного простору в єдину зону, де безперешкодно переміщуються капітали, товари, послуги, де, незва-

жаючи на національні межі, поширюються ідеї та вільно пересуваються люди.

Глобалізація - це об'єктивний процес, який визначає якісні зміни в глобальному просторі, зростання взаємопов'язаності та унікальності окремих людей або цивілізацій в цілому. Центральна ідея, що лежить в основі глобалізації, полягає в тому, що багато проблем неможливо адекватно оцінити і вивчити на рівні національної держави, тобто на рівні окремої країни та її міжнародних відносин з іншими країнами. Замість цього їх необхідно формулювати з точки зору глобальних процесів.

Основними характерними ознаками глобалізації є: розширення торгівлі та її лібералізація; інтернаціоналізація обороту капіталу та усунення перешкод для його руху; глибокі зміни у фінансовій сфері, яка більша, ніж інші форми співпраці, відчуває наслідки електронної революції; розширення діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) та їх зростаюча експансія; переважна орієнтація попиту на світовий ринок; освіта міжнародних фінансових інститутів.

Істотною ознакою нового світового порядку - глобалізації - є універсалізація та уніфікація загальнолюдських цінностей. Подібні зрушення все більш помітні в економічному, політичному, культурному житті індустріально розвинених країн, що йдуть шляхом індустріального розвитку. Показником цього служить формування, поступове поширення і вкорінення загальнолюдських стандартів, міжнародних правил і норм. Рівень прогресивності країн визначається тим, наскільки їх положення відповідає і відповідає визнанням міжнародним стандартам у сферах економіки, техніки, технології, політики, соціального забезпечення, культури, побутових, торговельних, транспортних, медичних та інших послуг.

Отже, глобалізація - спосіб існування сучасного світу, основними характерними показниками якого слід визнати: загальний інформаційний взаємозв'язок і взаємозалежність країн, регіонів, їх багатостороннє взаємовпливу, універсалізацію та уніфікацію загальнолюдських цінностей і на цій основі перетворення світу на єдине, інтегроване ціле.

Антиглобалізм - це багатовекторний політичний рух, спрямований проти негативних аспектів процесу глобалізації в його сучасних формах, зокрема, проти концентрації багатства в руках транснаціональних корпорацій і окремих держав, проти домінування глобальних торгово-урядових організацій. Антиглобалізація - це термін, який використовується, щоб описати політичну позицію людей і груп людей, які виступають проти неоліберальної форми глобалізації (використо-

вуваний термін глобалізація у відноситься до загальної доктрини сенсі не є буквальним). «Антиглобалізація» також використовується, щоб звернутися до опозиції міжнародної інтеграції (використовує термін глобалізація в буквальному сенсі не відноситься до доктрини).

Для антиглобалізму характерними є такі особливості: антиглобалістський рух залишається суперечливим соціальним феноменом, зі своїх економічних, політичних, соціальних і культурних підстав; в культурній області для прихильників антиглобалістського руху характерне неприйняття поширення універсалізму та уніфікації, витіснення національних культур і релігій; антиглобалізм органічно пов'язаний як з традиційними формами опозиції, так і протистоїть наддержавності, надекономіки, надідеології та надкерованості; антиглобалізм розуміється не тільки як суперечливе соціальне явище, але і як позитивне, діалектичне заперечення глобалізму «по-американськи», як один з реальних соціальних викликів сучасного суспільства глобальному тоталітаризму та авторитаризму.

V. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1 СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНИХ ЯВИЩ І ПРОЦЕСІВ

1. Еволюція методів дослідження політичних явищ та політичного процесу.
2. Методологічні тези інституціоналізму та неоінституціоналізму.
3. Методологічні принципи біхевіористського напрямку наукового аналізу політичних явищ та процесів.
4. Предмет та основні принципи структурно-функціонального аналізу політичних процесів. Основні чинники формування структурно-функціонального аналізу політичних явищ та політичних процесів.
5. Розкрийте особливості системного методу аналізу політичного життя.
6. Виникнення та сутність синергетичного методу дослідження політичного процесу.

Література до теми: 2, 5, 6, 9, 24, 37, 43.

ТЕМА 2. АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ЇХ ОРГАНІЗАЦІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

1. Сучасні підходи розуміння та інтерпретації політичного процесу.
2. Структура та внутрішні компоненти політичного процесу.
3. Синергетичне трактування внутрішнього механізму політичного розвитку.
4. Типологія політичних процесів: критерії типологізації та їх характеристика
5. Актори політичного процесу та типи взаємовідносин між ними в сучасних умовах.
6. Зміст розстановки та співвідношення політичних сил, поняття «політична сцена».

Література до теми: 5, 7, 9, 23, 26, 27, 28, 39, 40, 42, 43.

ТЕМА 3. СИСТЕМНИЙ ТА КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТИ МЕТОДОЛОГІЇ МОДЕЛЮВАННЯ

1. Моделювання як метод наукового пізнання. Етапи моделювання.
2. Системне модулювання в стратегічних дослідженнях.
3. Прикладні методології системного аналізу Р. Флада та М. Джексона.

4. Методологія «м'яких» систем П. Чекленда. Методологія критичних систем В.Ульріха.

5. Зміст та особливості когнітивного аспекту методології моделювання.

6. Когнітивні карти та когнітивний стиль.

Література до теми: 1, 2, 6, 8, 9, 25, 26, 40.

ТЕМА 4. КІЛЬКІСНІ ТА СТАТИСТИЧНІ МОДЕЛІ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

1. Кількісний аналіз в політичній динаміці: статистичні та детерміністські підходи.

2. Статистичні моделі: поняття та застосування їх в політичній науці.

3. Статистичні показники: види та зміст.

4. Індексний метод в політологічних дослідженнях.

Література до теми: 2, 5, 9, 26, 29, 37, 40.

ТЕМА 5. МЕТОД АНАЛІЗУ ІЄРАРХІЙ (МАІ) ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

1. Поняття та сутність методу аналізу ієрархій.

2. Пріоритети в побудові ієрархії: поняття та процедура визначення.

3. Особливості застосування методу аналізу ієрархій для організації політичних процесів.

Література до теми: 1,5, 13, 35, 37.

ТЕМА 6. МЕТОД АНАЛІЗУ ДИНАМІКИ СИСТЕМ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

1. Формальні моделі соціально-політичних процесів. Іконографічне моделювання.

2. Динамічна система: поняття та види.

3. Принципи та аксіоми аналізу системної динаміки.

4. Моделювання політичних процесів в відображенні.

Література до теми: 2, 5, 34, 40.

ТЕМА 7. МЕТОДИ КЛЮДИНАМІКИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

1. Метод кліодинаміки та кліометрії: поняття та сутність. Кліодинаміка як міждисциплінарна політологічних досліджень.

2. Кліометричне дослідження та його етапи.
3. Перспективи методу кліодинаміки в аналізі та моделюванні політичних процесів.

Література до теми: 2,5, 9, 29, 43.

ТЕМА 8. КЛАСТЕРНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

1. Сутність та зміст кластерного підходу.
2. Алгоритм дій та підходи створення кластерного аналізу політичного простору та політичних процесів.
3. Недоліки кластерного аналізу.

Література до теми: 2, 5, 38, 41.

ТЕМА 9. МОДЕЛІ ПРИ ПРОГНОЗУВАННІ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

1. Методи прогнозування: метод обвідних кривих, побудова сценаріїв, метод анкетних досліджень.
2. Методи генерування ідей: метод «мозкової атаки», метод морфологічного аналізу, метод «синектика».
3. Метод аналогії в прогнозуванні політичних процесів.
4. Політичний прогноз в залежності від сценарію динаміки.

Література до теми: 2, 5, 25, 31, 43.

ТЕМА 10. АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ СИТУАЦІЙ НА РІЗНИХ РІВНЯХ: ВІД МІСЦЕВОГО ДО ГЕОПОЛІТИЧНОГО

1. Політична ситуація: поняття, підходи та види.
2. Об'єктивні та суб'єктивні фактори розвитку політичних ситуацій на різних рівнях.
3. Сутність та особливості політичного розвитку. Цикли політичного розвитку та прогноз світової динаміки у період 2015-2020 рр.

Література до теми: 2, 5, 28, 32, 33, 36, 42.

ТЕМА 11. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

1. Світовий політичний процес: поняття, особливості.
2. Феномен глобалізації: основні концепції та теоретико-методологічні підходи. Глобалізм-глобальність-глобалізація.
3. Антиглобалізм як суспільний та політичний рух.
4. Глобалізація та національний суверенітет. Глобалізація та національна держава.
5. Діалектика «локального» та «глобального» в сучасній геополі-

тичній картині світу. Концепція глокалізації (Р.Робертсон)

Література до теми: 3,4, 14,15,16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 30, 34.

VI. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕМА 1. СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНИХ ЯВИЩ І ПРОЦЕСІВ

Еволюція методів дослідження політичних явищ та політичного процесу.

Методологічні тези інституціоналізму.

Методологічні тези неоінституціоналізму.

Методологічні принципи біхевіористського напрямку наукового аналізу політичних явищ та процесів.

Предмет та основні принципи структурно-функціонального аналізу політичних процесів. Основні чинники формування структурно-функціонального аналізу політичних явищ та політичних процесів.

Особливості системного методу аналізу політичного життя.

Сутність та особливості синергетичного методу дослідження політичного процесу.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

- визначити особливості та переваги циклічно-поступового підходу до аналізу динаміки політичного життя;
- здійснити аналіз співвідношення понять «інституціональна стабільність» та «інституціональні зміни» в неоінституціоналізмі.

ТЕМА 2. АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ЇХ ОРГАНІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасні підходи розуміння та інтерпретації політичного процесу.

Структура та внутрішні компоненти політичного процесу.

Синергетичне трактування внутрішнього механізму політичного розвитку.

Типологія політичних процесів.

Актори політичного процесу та типи взаємовідносин між ними.

Зміст розстановки та співвідношення політичних сил.

Сутність поняття «політична сцена».

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Здійснити аналіз та розкрити механізм політичного розвитку з використанням понять «тезaurusу», «соціального детектора» та «селектора».

ТЕМА 3. СИСТЕМНИЙ ТА КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТИ

МЕТОДОЛОГІЇ МОДЕЛЮВАННЯ

Моделювання як метод наукового пізнання.

Етапи моделювання політичних процесів.

Системне модулювання в стратегічних дослідженнях.

Прикладні методології системного аналізу Р. Флада та М. Джексона.

Методологія «м'яких» систем П. Чекленда.

Методологія критичних систем В.Ульріха.

Зміст та особливості когнітивного аспекту методології моделювання.

Когнітивні карти та когнітивний стиль.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Г.Доусон застосував власну класифікацію аналізу когнітивних стилів президентів США та провідних менеджерів. Здійсніть Вашу класифікацію на вітчизняному матеріалі (джерело: Доусон, Р. *Уверенно принимать решения. Как научиться принимать правильные решения в бизнесе и жизни*. Пер. с англ. / Р. Доусон. – М.: ЮНИТИ, 1996. – 255 с.).

ТЕМА 4. КІЛЬКІСНІ ТА СТАТИСТИЧНІ МОДЕЛІ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

Кількісний аналіз в політичній динаміці: Статистичні та детерміністські підходи до політики.

Статистичні моделі: поняття та застосування їх в політичній науці.

Статистичні показники: види та зміст.

Індексний метод в політологічних дослідженнях: особливості застосування.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти.

Здійснити аналіз процесу побудови статистичних моделей: розрахунок параметрів та характеристик та оцінка статистичної надійності.

ТЕМА 5. МЕТОД АНАЛІЗУ ІЄРАРХІЙ (МАІ) ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Поняття та сутність методу аналізу ієрархій.

Пріоритети в побудові ієрархії: поняття та процедура визначення.

Особливості застосування методу аналізу ієрархій для організації політичних процесів.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Здійснити аналіз застосування методу аналізу ієрархій до вибору кандидата в президенти від партії (на прикладі США).

ТЕМА 6. МЕТОД АНАЛІЗУ ДИНАМІКИ СИСТЕМ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Формальні моделі соціально-політичних процесів.

Іконографічне моделювання.

Динамічна система: поняття та види.

Принципи та аксіоми аналізу системної динаміки.

Моделювання політичних процесів в відображенні.

ТЕМА 7. МЕТОДИ КЛІОДИНАМІКИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Метод кліодинаміки та кліометрії: поняття та сутність.

Кліодинаміка як міждисциплінарна політологічних досліджень.

Кліометричне дослідження: поняття та особливості.

Етапи кліометричного дослідження.

Переваги та недоліки кліометричного дослідження політичних процесів.

Перспективи методу кліодинаміки в аналізі та моделюванні політичних процесів.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Навести приклади можливості моделювання довготривалих політичних прогнозів та використання історико-політичних баз даних у політологічних дослідженнях.

ТЕМА 8. КЛАСТЕРНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Сутність та зміст кластерного підходу.

Алгоритм дій та підходи створення кластерного аналізу політичного простору та політичних процесів.

Переваги та недоліки кластерного аналізу.

ТЕМА 9. МОДЕЛІ ПРИ ПРОГНОЗУВАННІ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Метод прогнозування: поняття та зміст.

Метод обвідних кривих.

Метод сценаріїв: сутність та особливості побудови сценаріїв.

Метод анкетних досліджень: поняття та особливості застосування при аналізі політичних процесів.

Методи генерування ідей: метод «мозкової атаки», метод морфологічного аналізу, метод «синектика»

Метод аналогії в прогнозуванні політичних процесів.

Політичний прогноз в залежності від сценарію динаміки.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Сьогодні відомо понад 150 методів прогнозування. Здійснить свою класифікацію цих методів та визначте основні сфери застосування кожного з класів. Назвіть основні методи прогнозування.

ТЕМА 10. АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ СИТУАЦІЙ НА РІЗНИХ РІВНЯХ: ВІД МІСЦЕВОГО ДО ГЕОПОЛІТИЧНОГО

Політична ситуація: поняття та підходи дослідження.

Види політичних ситуацій.

Об'єктивні фактори розвитку політичних ситуацій на різних рівнях.

Суб'єктивні фактори розвитку політичних ситуацій на різних рівнях.

Сутність та особливості політичного розвитку.

Цикли політичного розвитку та прогноз світової динаміки у період 2015-2020 рр.

Завдання або кейси для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Здійснити аналіз глобальної динаміки якості життя. 1991-2020.

ТЕМА 11. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Феномен глобалізації: основні концепції та теоретико-методологічні підходи.

Глобалізм-глобальність-глобалізація.

Антиглобалізм як суспільний та політичний рух.

Глобалізація та національний суверенітет. Глобалізація та національна держава.

Діалектика «локального» та «глобального» в сучасній геополітичній картині світу.

Концепція глокалізації (Р.Робертсон).

VII. ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Тенденції, показники та динаміка розвитку політичного процесу.
2. Особливості створення інформаційної бази, її характеристика, попередня обробка.
3. Узагальнення результатів аналізу когнітивних карт.
4. Роль експертних висновків у внутрішньополітичній і зовнішньополітичній практиці
5. Вимоги до моделювання в процесі дослідження політики.
6. Різновиди моделей і їх застосування в політичних дослідженнях.
7. Логіко-інтуїтивні і формалізовані моделі політичних процесів.
8. Методи просторового моделювання (картографування) політичних процесів.
9. Тренди політичного та соціально-економічного розвитку.
10. Математико-статистичні методи вивчення політичних процесів.
11. Методи відтворення ігрової динаміки політичної взаємодії сучасних політичних процесів.
12. Раціональна поведінка політичних акторів та її ірраціональні наслідки у колективній взаємодії.
13. Перспективи розвитку моделювання системної динаміки світових та внутрішніх політичних процесів.
14. Синергетичні методи моделювання політичних явищ та процесів.
15. Фрактальні характеристики політичних процесів та фрактальне моделювання.
16. Параметри порядку в політичному розвитку транзитивних, індустріальних та постіндустріальних суспільств.
17. Прогнозування глобального розвитку у сучасній футурології.
18. Інформаційні джерела як дзеркало політичної реальності та як результат прикладної діяльності аналітиків.
19. Політична ситуація як стан політичної системи й комплекс взаємодій між її суб'єктами в певний період часу за К.В. Симоновим.
20. Основні етапи аналізу політичної ситуації.
21. Основні етапи прикладного політичного аналізу за А. Дегтярьовим.
22. Моделі глобального політичного розвитку.
23. Структура та ієрархія глобального політичного порядку.
24. Особливості глобальних політичних процесів.
25. Прояви політичної глобалізації в регіонах світової спільноти і їх вплив на розвиток регіональної політичної ситуації.

VIII. ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З КУРСУ

1. Еволюція методів дослідження політичних явищ та політичного процесу.
2. Методологічні тези інституціоналізму.
3. Методологічні тези неоінституціоналізму.
4. Методологічні принципи біхевіористського напрямку наукового аналізу політичних явищ та процесів.
5. Предмет та основні принципи структурно-функціонального аналізу політичних процесів.
6. Основні чинники формування структурно-функціонального аналізу політичних явищ та політичних процесів.
7. Особливості системного методу аналізу політичного життя.
8. Сутність та особливості синергетичного методу дослідження політичного процесу.
9. Сучасні підходи розуміння та інтерпретації політичного процесу.
10. Структура та внутрішні компоненти політичного процесу.
11. Синергетичне трактування внутрішнього механізму політичного розвитку.
12. Типологія політичних процесів.
13. Актори політичного процесу та типи взаємовідносин між ними.
14. Зміст розстановки та співвідношення політичних сил.
15. Сутність поняття «політична сцена».
16. Тенденції, показники та динаміка розвитку політичного процесу.
17. Моделювання як метод наукового пізнання.
18. Етапи моделювання політичних процесів.
19. Системне модулювання в стратегічних дослідженнях.
20. Прикладні методології системного аналізу Р. Флада та М. Джексона.
21. Методологія «м'яких» систем П. Чекленда.
22. Методологія критичних систем В.Ульріха.
23. Зміст та особливості когнітивного аспекту методології моделювання.
24. Когнітивні карти та когнітивний стиль.
25. Кількісний аналіз в політичній динаміці: Статистичні та детерміністські підходи до політики.
26. Статистичні моделі: поняття та застосування їх в політичній науці.
27. Статистичні показники: види та зміст.
28. Індексний метод в політологічних дослідженнях: особливості застосування.
29. Поняття та сутність методу аналізу ієрархій.

30. Пріоритети в побудові ієрархії: поняття та процедура визначення.
31. Особливості застосування методу аналізу ієрархій для організації політичних процесів.
32. Формальні моделі соціально-політичних процесів.
33. Іконографічне моделювання.
34. Динамічна система: поняття та види.
35. Принципи та аксіоми аналізу системної динаміки.
36. Моделювання політичних процесів в відображенні.
37. Метод кліодинаміки та кліометрії: поняття та сутність.
38. Кліодинаміка як міждисциплінарна політологічних досліджень.
39. Кліометричне дослідження: поняття та особливості.
40. Етапи кліометричного дослідження.
41. Переваги та недоліки кліометричного дослідження політичних процесів.
42. Перспективи методу кліодинаміки в аналізі та моделюванні політичних процесів.
43. Сутність та зміст кластерного підходу.
44. Алгоритм дій та підходи створення кластерного аналізу політичного простору та політичних процесів.
45. Переваги та недоліки кластерного аналізу.
46. Метод прогнозування: поняття та зміст.
47. Метод сценаріїв: сутність та особливості побудови сценаріїв.
48. Метод анкетних досліджень: поняття та особливості застосування при аналізі політичних процесів.
49. Методи генерування ідей.
50. Метод аналогії в прогнозуванні політичних процесів.
51. Політичний прогноз в залежності від сценарію динаміки.
52. Політична ситуація: поняття та підходи дослідження.
53. Види політичних ситуацій.
54. Основні етапи аналізу політичної ситуації.
55. Об'єктивні фактори розвитку політичних ситуацій на різних рівнях.
56. Суб'єктивні фактори розвитку політичних ситуацій на різних рівнях.
57. Сутність та особливості політичного розвитку.
58. Феномен глобалізації: основні концепції та теоретико-методологічні підходи.
59. Глобалізм-глобальність-глобалізація.
60. Антиглобалізм як суспільний та політичний рух.
61. Глобалізація та національний суверенітет.
62. Глобалізація та національна держава.

63. Діалектика «локального» та «глобального» в сучасній геополітичній картині світу.
64. Концепція глокалізації (Р.Робертсон).
65. Тренди політичного та соціально-економічного розвитку.
66. Моделі глобального політичного розвитку.
67. Глобальний політичний процес: суть, структура та актори.
68. Особливості глобальних політичних процесів.
69. Прояви політичної глобалізації в регіонах світової спільноти і їх вплив на розвиток регіональної політичної ситуації.
70. Моделювання світової динаміки. Моделі Світ-2 та Світ-3.

ІХ. ЗРАЗКИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

1. Визначте, сутність інституційної інтерпретації політики:

- a) як процесу, джерело якого міститься у психічних властивостях людей, в підсвідомих імпульсах, що визначають характер політичної поведінки і конфліктів;
- b) як взаємодії сукупності організацій, в основі існування яких лежать фіксовані правила поведінки, що міститься в програмах, статутах, конституціях;
- c) як взаємодії цілей, вчинків людей, причому саме поведінка виступає єдиним гідним уваги фрагментом суспільно-політичного життя;
- d) як "концентрованого вираження економіки".

2. Визначте, сутність системного підходу дослідження політики:

- a) з'ясовує залежність політики від суспільства;
- b) аналізує зв'язки між політикою і фізичними системами;
- c) пропонує при аналізі політичних явищ представляти їх у вигляді системи;
- d) пропонує враховувати при аналізі окремих явищ усі решту політичних явищ та процесів.

3. Визначте спрямування методики когнітивного картування:

- a) на аналіз певного ланцюга подій;
- b) на аналіз історії певних подій;
- c) на аналіз того, як той чи інший політичний діяч сприймає певну політичну проблему, і встановлення його імовірнісної реакції на розвиток ситуації;
- d) це виділення та підрахунок певної системи якісних ознак в тексті, які характеризують власне сутність даного тексту.

4. Оберіть визначення поняття «когнітивна карта»:

- a) це перелік ключових слів;
- b) це графічне зображення причинних зв'язків між змінними, коли змінні зображуються у вигляді точки, зв'язки між ними - у вигляді стрілки;
- c) це графічне зображення послідовності певних подій;
- d) це географічна карта зі спеціальними позначками.

5. Визначте ким з авторів було введено термін «кластерний аналіз»:

- a) К. Поппер;
- b) К. Тріоном;
- c) Н.Луман;
- d) Г. Лассуелл.

6. *Назвіть автора теорії системної динаміки:*

- a) Дж. Форрестера;
- b) В. Дан;
- c) Л. Палал;
- d) П. Турчинов.

7. *Визначте, що є змістом методу аналізу ієрархії:*

- a) оброблення дослідником наявної в його розпорядженні інформації про стан об'єкта, що вивчається, в попередній і справжній моменти і формування з певним ступенем достовірності системи знань про майбутній стан або поведінку об'єкта;
- b) виділення в початкових багатовимірних даних такі однорідні підмножини, щоб об'єкти всередині груп були схожі, а об'єкти різних груп – різні;
- c) зіставлення подій, які відбуваються в даний момент або безпосередньо майбутні з подіями або низкою подій у минулому;
- d) включає процедури синтезу множинних суджень, отримання пріоритетності критеріїв і знаходження альтернативних рішень.

8. *Визначте, що є змістом методу прогнозування:*

- a) оброблення дослідником наявної в його розпорядженні інформації про стан об'єкта, що вивчається, в попередній і справжній моменти і формування з певним ступенем достовірності системи знань про майбутній стан або поведінку об'єкта;
- b) виділення в початкових багатовимірних даних такі однорідні підмножини, щоб об'єкти всередині груп були схожі, а об'єкти різних груп – різні;
- c) зіставлення подій, які відбуваються в даний момент або безпосередньо майбутні з подіями або низкою подій у минулому;
- d) включає процедури синтезу множинних суджень, отримання пріоритетності критеріїв і знаходження альтернативних рішень.

9. *Визначте, що є змістом методу аналогії:*

- a) зіставлення подій, які відбуваються в даний момент або безпосередньо майбутні з подіями або низкою подій у минулому;
- b) виділення в початкових багатовимірних даних такі однорідні підмножини, щоб об'єкти всередині груп були схожі, а об'єкти різних груп – різні;
- c) оброблення дослідником наявної в його розпорядженні інформації

про стан об'єкта, що вивчається, в попередній і справжній моменти і формування з певним ступенем достовірності системи знань про майбутній стан або поведінку об'єкта;

- d) включає процедури синтезу множинних суджень, отримання пріоритетності критеріїв і знаходження альтернативних рішень.

10. *Визначте поняття, визначення якого Вам пропонується:* об'єктивний процес, який визначає якісні зміни в глобальному просторі, зростання взаємопов'язаності та унікальності окремих людей або цивілізацій в цілому це –

- a) політичний процес;
- b) політичний розвиток;
- c) глобалізація;
- d) світовий політичний процес.

Х. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА:

1. Доусон Р. Уверенно принимать решения. Как научиться принимать правильные решения в бизнесе и жизни. Пер. с англ. / Р. Доусон. М. : ЮНИТИ, 1996. 255 с.
2. Мангейм Б., Рич К. Политология. Методы исследования. М., 1997. Общая и прикладная политология / Под ред. В. И. Жукова, Б. И. Краснова. М, 1997.
3. Медоуз Д. Х. За пределами роста / Д. Х. Медоуз, Д. Л. Медоуз, Й. Рэндерс; пер. с англ. М. : Издательская группа "Прогресс", "Пангея", 1994. 304 с.
4. Медоуз Д. Х. Пределы роста. 30 лет спустя / Д. Х. Медоуз, Й. Рэндерс, Д. Л. Медоуз ; пер. с англ. М. : Академкнига, 2008. 344 с.
5. Польовий М. А. Політичні процеси: теорія та практика моделювання: монографія / М. А. Польовий. Одеса : Фенікс, 2011. 288 с.
6. Телешун С. О. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації : курс лекцій / С. О. Телешун, А. С. Баронін. К. : Паливода А. В. 2001. 111 с.

ДОПОМІЖНА:

7. Борисенков А.А. Особенности политического развития. Философская мысль. 2013. №6. С.171-198. URL: https://e-notabene.ru/fr/article_445.html
8. Гайдай С.В. Дослідження суспільно-політичного процесу: особливості, складності та український контекст. *Наукові праці МАУП*, 2017, вип. 52(1), С. 85–93.
9. Герасіна Л. М. Методологія та праксеологія досліджень політичних процесів. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 2 (33) С.16-28.
10. Глобализация: учебник /под общей ред. В.А.Михайлова, В.С.Буянова. – М., 2008.
11. Глобалистика: международный междисциплинарный энциклопедический словарь / гл. ред. И.И.Мазура, А.Н.Чумакова. М., СПб., 2006.
12. Глобальное сообщество: новая система координат: подходы к проблеме. СПб.: Алетейя, 2000. 314 с.
13. Громадська Н.А. Методологічні аспекти політичного аналізу. *Наукові праці. Державне управління*. 2017. Випуск 278. Том 290. С. 83-87.

14. Делягин М. Общая теория глобализации. *Общество и экономика*. - 1998. №10-11. С. 87-103.
15. Дуденков В.Н. Всеединство и глобализм / В.Н. Дуденков - СПб.: СПбГТИ (ТУ), 2007. 257 с.
16. Ильин И.В. Глобалистика в контексте политических процессов. М.: Изд-во МГУ, 2010.
17. Кардозо Ф.Э. Социальные последствия глобализации. *Латинская Америка*. 1997. № 5. С.4-11.
18. Кефели И. Ф. Проблемы формирования идеологии гуманизма в условиях глобализма // Человек. Государство. Глобализация: Сб.ст./ С-Петерб. филос. об-во; Ин-т политологии АН Грузии; Под ред. В.В. Парцвания. - СПб.; Тбилиси, 2005. Вып.3. 587 с.
19. Лоуи Т. Глобализация, государство, демократия: образ новой политической науки. *Полис*. - 1999. - № 5. - С. 108-119.
20. Лукашева Е.А. Права человека и процессы глобализации современного мира / Е.А. Лукашева. М.: Норма, 2007. 464с.
21. Лунев С. Трансформация мировой системы и крупнейшие страны Евразии / С.Лунев, Г. М.Широков. Изд-во: Академия, 2001. 304с.
22. Малахов В.С. Государство в условиях глобализации / В.С. Малахов. М.:КДУ, 2007. 256 с.
23. Милосердна І.М. Система політичної влади як умова стабільного розвитку політичного процесу: американська модель. *Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць*. 2016. Вип. 58. С.224-236.
24. Нейман Дж. фон. К теории стратегических игр // Матричные игры. М.:Физматгиз, 1961. С. 173 – 204.
25. Павловский Ю. Н. Имитационное моделирование / Ю. Н. Павловский, Н. В. Белотелов, Ю. И. Бродский. М. : Изд. центр "Академия", 2008. 240 с.
26. Политический процесс: основные аспекты и способы анализа / под ред. Е. Ю. Мелешкиной. М. : ИНФРА. М, 2001. 304 с.
27. Політика, право і влада в контексті трансформаційних процесів в Україні: монографія; за ред. І.О. Кресіної./ Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; авт.: - До 15-ї річниці незалежності України. К., 2006. 304 с.
28. Ребкало В.А., Шкляр Л.Є. Політичні інститути в процесі реформування системи влади. - К.: Вид-во НАДУ; Міленіум, 2003. 172 с.
29. Рубанов В. Політичний аналіз і аналіз політики: загальне й особливе. *Політичний менеджмент*. 2009. №6. С.36-47.
30. Синовец П. А. Двудликий ЯНУС, или теория ядерного сдерживания в XXI веке : монография.. Одесса :Фенікс, 2008. 220 с.

31. Смирнова Ю.А. Метод Дельфи как инструмент эффективного стратегического планирования и управления. *Электронный вестник Ростовского социально-экономического института*. 2015. №3-4. С.958-963. URL: https://author.nbpublish.com/pr/article_22067.html
32. УКРАЇНА 2019-2020: Широкі можливості, суперечливі результати. (аналітичні оцінки). К. Центр Козумкова. 2019. 264 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/other/2020-PIDSUMKI-UKR_ENG.pdf
33. ФеренсБ. Політичний простір Україна-ЄС: як не втратити орієнтири? 2019. К.28 с. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/15970.pdf>
34. Форрестер Дж. Мировая динамика/ М. : Мир, 1978. 236 с.
35. Цибизова Т.Ю., Карпунин А.А. Применение метода анализа иерархий в оценке качества процессов управления. *Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 2-1. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=20847>
36. Чальцева О.М. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна практика : монографія / О. М. Чальцева. Вінниця : ФОП Барановська Т. П., 2017.336 с
37. Шорохова И. С. Статистические методы анализа : [учеб. пособие] / И.С. Шорохова, Н.В.Кисляк, О.С. Мариев; М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2015. 300 с.
38. Яцина Ю.О., Кудінов І.О. Кластерне модулювання в політичному аналізі. *Молодий вчений*.2015. № 7 (22). Частина 2. С.130-134.
39. Clifford Bob Political Process Theory and Transnational Movements: Dialectics of Protest among Nigeria's Ogoni Minority. *Social Problems*, Volume 49, Issue 3, 1 August 2002, Pages 395–415. URL: <https://academic.oup.com/socpro/article-abstract/49/3/395/1644822>
40. Goodwin Jeff, Jasper James M. and KhattriJaswinder Caught in a Winding, Snarling Vine: The Structural Bias of Political Process Theory. *Sociological Forum*. Vol. 14, No. 1 (Mar., 1999), pp. 27-54. URL: <https://www.jstor.org/stable/685013?seq=1>
41. Line Säll Clusters as Theory and Politics - The Discursive Practices of Regional Growth Policy. Karlstad 2012. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:529729/FULLTEXT01.pdf>
42. Richardson Stephen Constitutional Theory & The Political Process. *Pepperdine Policy Review*. Vol. 11 , Article 8. URL: https://digitalcommons.pepperdine.edu/ppr/vol11/iss1/8/?utm_source=digitalcommons.pepperdine.edu%2Fppr%2Fvol11%2Fiss1%2F8&utm

[medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages](#)

43. Wilkerson J., Casas A. Large-Scale Computerized Text Analysis in Political Science: Opportunities and Challenges. *Annual Review of Political Science*. 2017. URL: <https://www.annualreviews.org/doi/full/10.1146/annurev-polisci-052615-025542>

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:

<http://www.rada.gov.ua/> – Офіційний портал Верховної Ради України.

<http://www.kmu.gov.ua/> – Офіційний портал органів виконавчої влади України.

<https://nes2030.org.ua> – Національна економічна стратегія 2030.

<http://www.niss.gov.ua/> – Національний інститут стратегічних досліджень.

<http://ess.nsd.uib.no/> - The European Social Survey

<http://www.census.gov/ipc/www> - U.S. Census Bureau, Population Division

<http://databank.worldbank.org/ddp/home.do> - World data Bank: Health Nutrition and Population Statistics

<https://population.un.org/wpp/> - United Nations Population Division. Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat.

<http://politics.ellib.org.ua/> – Онлайн бібліотека по політології та політичним наукам.

ЗМІСТ:

I. Вступ	3
II. Загальні методичні рекомендації щодо вивчення курсу	5
III. Тематичний план навчальної дисципліни	9
IV. Програма навчального курсу	11
V. Плани практичних занять	31
VI. Завдання для самостійної роботи	35
VII. Тематика рефератів	39
VIII. Питання для перевірки знань з курсу	40
IX. Зразки тестових завдань	43
X. Список рекомендованої літератури	46

Навчальне видання

Милосердна Ірина Михайлівна

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ
ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ**

Навчально-методичний посібник

Підписано до друку 18.01.2021

Формат 60X84/16

Ум. — друк, арк.. 2,0

Зам. № 1512-21

Наклад 50 примірників

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»

м. Одеса 65009, вул. Зоопаркова, 25

e-mail: maritimebooks@yandex.ru

www: law-books.od.ua